

УДК 330.341.42

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АВІАБУДУВАННЯ УКРАЇНИ ЯК МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ ТОЧОК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

*Ю. І. Пилипенко, д. е. н., професор, ДВНЗ «Національний гірничий університет»,
pylypenkoyi@gmail.com*

У статті розглянуто сучасний стан та перспективи авіабудування України, проаналізовано суперечності функціонування цієї галузі на шляху її інноваційного розвитку. В контексті аналізу теорії точок економічного зростання обґрунтовано необхідність взаємопов'язаних структурних змін в авіабудуванні та інших галузях промисловості країни на основі якісних технологічних зрушень. Запропоновані методи стимулюючої структурної політики, спрямованої на посилення конкурентних позицій вітчизняної економіки в глобальному світовому господарстві.

Ключові слова: авіабудування, інноваційний розвиток, теорія точок економічного зростання, структурна політика, структурні зміни, технологічні зміни.

Постановка проблеми. Україні у спадщину від колишнього СРСР дісталася достатньо потужна авіаційна галузь, яка у свої кращі роки будувала до 250 літаків (Ан-24, Ан-26, Ан-32, Ан-124, Ту-134, Ан-72, Ан-74 та їх модифікації) щорічно. Проте за часи незалежності мало місце значне скорочення основних показників роботи підприємств авіаційної галузі в загальному та авіабудівній в тому числі. Серед основних чинників, які призвели до нинішнього стану галузі – відсутність виваженої національної стратегії розвитку авіабудування, відстала техніко-технологічна виробнича база, загальна політико-економічна нестабільність в Україні, постійне відставання вітчизняної авіабудівної галузі з точки зору інноваційних проривів і, як результат, неухильне зменшення її конкурентоздатності на відповідних світових ринках.

Зрозуміло, що перспективи і, власне, саме збереження авіабудування в Україні насамперед залежить від формування в межах вітчизняного авіабудівного комплексу ефективних механізмів його саморозвитку, які ґрунтуються на можливості створення прибуткових та конкурентних проектів новітньої авіаційної техніки, а також технологічної спроможності підприємств галузі масово їх продукувати. У свою чергу, подібний механізм саморозвитку може бути сформований лише за умови повного інноваційного онов-

лення вітчизняного авіабудування та за дієвої підтримки такого оновлення з боку держави.

Тому проблеми інноваційного розвитку цієї надважливої галузі України повинні бути в центрі уваги як економістів практиків всіх рівнів, так і економічної науки. Разом з тим, проблеми інноваційного розвитку підприємств авіабудування не можуть розглядатись у відриві від аналізу основних тенденцій, що мають місце сьогодні та будуть визначати перспективи функціонування у цілому національної економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інноваційного оновлення вітчизняної економіки задля її збереження та розвитку у сучасному міжнародному конкурентному просторі постійно присутня у вітчизняній економічній думці. У цьому відношенні потрібно виділити фундаментальні праці Амоші О. А., і Антонюка В. В. [1], Гальчинського А. С. і Геєця В. М. [2], Осецького В. Л. [3], Чухно А. А. [4] та інших.

Серед численних наукових робіт з інноваційної тематики є й праці, присвячені авіабудуванню України. Так, Андрушків Б. М. [5], Власенко Г. О. [6], Геєць І. О. [7], Прохорова В. В. [8] та інші вітчизняні вчені піднімають питання необхідності підвищення ефективності виробництва на основі новітніх досягнень авіаційної науки, застосування сучасних форм та методів управління, розвитку кооперації авіабудівної інтеграції

тощо. Разом з тим, зважаючи на реальний стан речей в авіабудуванні, дана проблематика залишається одним із важливих напрямів подальшого обговорення в економічній науці.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є з'ясування сучасного стану та перспектив розвитку авіабудування України, аналіз можливостей інноваційного оновлення галузі на основі положень теорії точок економічного зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історично склалося так, що Україна входить до числа дев'яти країн світу, що мають повний цикл власного виробництва літаків. На сьогодні основні авіабудівні підприємства України, зокрема ДП «Антонов», «Завод 410 Цивільної авіації» та «Авіакон» входять до складу державного концерну «Укроборонпром». Крім вищезазначених підприємств, в Україні сьогодні функціонує ряд інших компаній авіабудівної галузі, які виробляють надлегкі літаки, авіаційні двигуни, комплектуючі, надають сервісні, ремонтні послуги техніки тощо. У цілому авіаційна промисловість України нараховує 39 підприємств, конструкторських бюро, наукових установ та організацій різних форм власності та призначення, має практично усі складові інфраструктури, що дозволяють розробляти, випробувати, серійно виготовляти літальні апарати із замкнутим циклом, авіаційні двигуни, спеціальне обладнання, виконувати модернізацію та ремонт авіаційної техніки, готувати персонал для роботи в авіаційній промисловості, де на теперішній час працюють понад 60 тис. осіб [9, с.428].

Разом з тим потенціал авіабудування використовується вкрай не ефективно. Так, на флагмані вітчизняної авіабудівної галузі ДП «Антонов» у 2015 році зібрано лише два повітряних судна – Ан-148 і Ан-158, які були продані до Куби та КНДР відповідно. У цілому ж за період 2011–2016 рр. на підприємстві було вироблено та реалізовано в загальній кількості 16 літаків (шість Ан-32, чотири Ан-148 та шість Ан-158) [10].

Багато у чому це пояснюється неготовністю вітчизняної авіаційної промисловості до дій в умовах ринкової економіки, відсутністю дієвої державної підтримки галузі. Після розвалу СРСР авіавиробники стикнулися з

новими правилами гри у вигляді вартості, якості та продуктивності, а галузь фрагментувалася за новоствореними країнами, зокрема в Україні залишилося близько 30% потужностей авіадизайну, досліджень та виробництва. Але фінальне збирання могло здійснюватися лише в інших пострадянських країнах. І хоча було прийнято програму розвитку цивільного авіабудування, лише 10% необхідних коштів були наявними. Це спричинило ізоляцію українських авіабудівників від іноземних партнерів, крім країн колишнього Союзу, що призвело до спаду в галузі з 1990-х рр. і високої залежності від російських постачальників. Навіть незважаючи на випуск «Антоновим» Ан-140 і розробку Ан-148, українська авіапромисловість залишилася сфокусованою на своїх ключових компетенціях – військова промисловість, експорт на традиційні ринки, співпраця з Росією і забезпечення послуг з ремонту, відновлення і вдосконалення в десятках країн, зокрема Китаї, Індії, Лівії [11].

Спроби виправити існуючу ситуацію поки що є ефективними і супроводжуються стагнацією галузі. Ми погоджуємося з О. Горбачовою та В. Ковтуненко, що основними проблемами української авіабудівної галузі на протязі останніх десятиліть залишаються:

- неефективна система визначення пріоритетів у розвитку авіаційної галузі (недостатнє врахування кращого світового досвіду);
- недостатньо чітка система визначення перспективної потреби держави та інших країн у літаках певних моделей;
- нерозвинена система стимулювання попиту та продажів на українську продукцію;
- занадто тривала підготовка до серійного випуску моделей літаків, яка може призвести навіть до їх морального старіння ще до початку випуску;
- фактична відсутність у галузі єдиного вертикально інтегрованого ефективно працюючого комплексу і т. д. [9, с.430].

Як показує практика, одним з головних елементів конкурентоспроможності як національної економіки в цілому, так і окремих її галузей, є широке впровадження новітніх технологій та активна інноваційна діяльність. Розвиток й ідентифікація сучасного виробництва повинні цілком базуватися на нових

рішеннях в галузі технології, техніки, організаційних форм, економічних методів господарювання, тобто різних технологічних інноваціях, впроваджуваних у виробництво. Інновації на сучасному етапі розвитку економіки стають головним засобом збереження конкурентоспроможності та невід'ємною частиною діяльності провідних підприємств, зокрема, авіабудівного комплексу, що базується на інноваційній моделі розвитку. Конкурентоспроможність на світовому ринку все більше залежить від продукції, в основі якої лежать нові знання. Зростання економіки може бути досягнуте лише при широкому впровадженні нових технічних і технологічних рішень, сучасних виробничих процесів, здатних випускати конкурентоспроможні товари, тобто при комплексному нововведенні заходів технічного, організаційного, соціального, юридичного характеру.

У вітчизняному науковому середовищі достатньо поширеною є ідея, що, концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках, здійснення селективного інвестування окремих пріоритетних галузей, дозволить в досить короткі строки здійснити науково-технічний «прорив». В цілому погоджуючись із принципом концентрації ресурсів на декількох «проривних» технологічних напрямках, все ж таки необхідно зробити ряд принципових, на наш погляд, зауважень.

По-перше, подібний принцип економічної політики можливий лише в умовах відносної технологічної однорідності економіки. Тому, паралельно із механізмами стимулювання розвитку нових високотехнологічних секторів, необхідно створювати умови і для технологічного оновлення традиційних сфер, у тому числі і з точки зору їх можливо-го та органічного сприйняття технологічних новацій та продуктів, які будуть продукуватися технологічними галузями-лідерами. В іншому разі будуть посилюватися диспропорції між виробництвами, які відносяться до різних технологічних укладів, а також зростати деформації всередині самих нових технологій (яскравим прикладом подібних процесів є невдала практика залучення новітніх технологій у різко диференційовану за технологічним рівнем економіку СРСР).

По-друге, не слід забувати про об'єктивну закономірність відносної рідкості

економічних ресурсів порівняно з потребами в них. Тому, основним суб'єктом, який може реалізувати стратегію пришвидшеного розвитку нових технологій (принаймні на початкових її етапах) повинна бути держава. І, на наш погляд, по мірі зростання подібних нових виробництв вони (за рахунок приватизаційних процесів) будуть поступово переходити у приватний сектор. Таке якісне технологічне «підсилення» за рахунок приватизації приватного сектору може покращити загальний конкурентний клімат в національній економіці та стимулювати інноваційну активність в традиційних її галузях.

Окрім того, принцип рідкості економічних ресурсів диктує необхідність суттєвого пришвидшення темпів впровадження ресурсозберігаючих технологій у вітчизняну економіку. Лише відносне та абсолютне скорочення потоків матеріальних, трудових та фінансових ресурсів у традиційні галузі може створити критичну масу економічних ресурсів, які будуть спрямовуватися на формування та поширення нового технологічного укладу у нашій економіці.

Зважаючи на це, ключовим елементом якісних змін в авіабудуванні України повинен стати певний синтез науково-обґрунтованої державної структурної політики з формуванням критичної маси необхідних передумов для вивільнення саморегулюючих чинників інноваційної активності економічних суб'єктів. Ми вважаємо, що одним з визначальних факторів, що впливають на встановлення того чи іншого сполучення механізмів саморегулювання і державного регулювання у кожній конкретній економіці є економічні умови розвитку країни в конкретний історичний період. Тут повинні бути враховані: рівень продуктивних сил, структура економіки, ступінь розвиненості ринкових відносин (адаптованість відносин власності ринковій формі зв'язку, інфраструктура, існуючий тип конкуренції тощо). Економічні фактори визначають і пріоритетне використання тих або інших форм економічної політики.

На наш погляд, необхідно через концентрацію ресурсів у точках економічного зростання, тобто у декількох базисних інноваціях, функціонування яких визначатиме технологічне лідерство України у системі

глобального розподілу праці, сформувати умови для широкої дифузії інновацій в суміжні галузі національної економіки і, тим самим, підвищити загальний рівень технологічної та економічної конкурентоздатності вітчизняної економіки на світовому ринку.

Необхідно підкреслити, що у контексті зазначеної стратегії визначальним моментом її успішної реалізації є підвищення інноваційної мотивації господарюючих суб'єктів за рахунок формування відповідного інвестиційно-інноваційного середовища. Як вже відзначалося, саме механізми саморегулювання здатні стати стрижнем процесів технологічного оновлення національної економіки. Водночас, активну і послідовну позицію у даній стратегії реформування технологічної структури повинна зайняти держава. Фактично, мова повинна йти про особливу форму стимулюючої технологічної політики, яка опирається на закономірності еволюції технологічної складової економічного розвитку.

На наше переконання, основою для виходу із нинішньої кризи та підґрунтям для подальшого інноваційного розвитку вітчизняної економіки є застосування такої форми структурної політики, за якою уряд безпосередньо бере на себе роль коригування структури промисловості, стимулювання фундаментальних та прикладних досліджень, фінансової та організаційної підтримки технічного прогресу і сферу освіти. В розрізі формування засад подібної структурної політики, необхідно звернути увагу на наступні принципові положення.

По-перше, технологічні зрушення об'єктивно не можуть відбуватися рівномірно у всіх галузях економіки. Тому необхідно визначити національні пріоритети науково-технічного розвитку («ключові технології»), застосування яких забезпечить поширення нового технологічного укладу в масштабах всієї економічної системи і за рахунок механізму позитивних зворотних зв'язків стимулювати зміни структури економіки у цілому. Можна виділити три основні групи галузей, що визначають темпи і напрямки економічного зростання у життєвому циклі окремого технологічного укладу:

1. Базові галузі, що пов'язані з виробництвом «ключового» фактору і безпосе-

редньо пов'язаних з ним елементів. Ці галузі створюють необхідні матеріальні передумови для поширення відповідних технологічних інновацій і, в той же час, їх власний ринок залежить від темпів розповсюдження цих інновацій в інших галузях економіки.

2. Лідируючі галузі, які найкращим чином пристосовані до ефективного використання ключового фактора. Саме вони здебільшого формують різноманітні інвестиційні можливості (в тому числі і в розвиток відповідної інфраструктури) і таким чином задають вектори розвитку нового технологічного укладу.

3. Підтримуючі галузі, які розвиваються слідом за лідируючими і одночасно доповнюють загальне економічне зростання. Ці галузі починають лавиноподібно зростати за рахунок мультиплікатора зворотних зв'язків після того як інституціональна структура економіки буде приведена у відповідність із змінами в технологічній структурі.

По-друге, очевидно, що здійснення масштабної модернізації галузей вітчизняної промисловості на основі п'ятого і шостого технологічних укладів у короткостроковій і навіть середньостроковій перспективі неможливе. Тому для більшості галузей необхідна програма поетапної модернізації основних фондів на основі техніки і технології п'ятого укладу в межах середньострокових національних програм з поступовим нарощуванням питомої ваги шостого укладу у галузевій структурі національної економіки.

У рамках такої модернізації важливу роль буде відігравати характер загальної стабілізаційної політики держави, оскільки зміна технологічних укладів фактично є відображенням певного етапу закономірного циклу розвитку технологічної системи суспільства. У процесі технологічного оновлення та становлення в надрах старої технологічної структури національної економіки нового технологічного укладу, об'єктивно загострюється проблема рідкості (дефіциту) економічних ресурсів. Відтак виникає протиріччя перерозподілу ресурсів між новим укладом, для повноцінного формування якого необхідний досить великий обсяг ресурсів, та старим, домінуючим на той час укладом, відтворення якого також потребує

значного ресурсного потенціалу. Проблема загострюється тим більше, що у даний перехідний період саме за рахунок розвитку традиційного укладу задовольняються більшість потреб суспільства і визначаються поточні кількісні параметри економічного зростання національної економіки.

Саме тому у такий період повинна зростати активність державної економічної політики, спрямованої на подолання об'єктивних кризових явищ перехідного періоду. При розробці системи заходів стабілізуючої політики державні органи регулювання повинні враховувати конкретно-історичний стан національної економіки у розрізі її «перебування» на тій чи іншій фазі життєвого циклу технологічного укладу. Пов'язані з інноваційним процесом на макрорівні, технологічні уклади мають стадії життєвого циклу активного інноваційного зростання – від зародження, формування та розвитку базових галузей до їх подальшої стагнації. На кожній із цих фаз еволюція технологічного укладу супроводжується різними формами інновацій і різними механізмами їхнього впровадження. Нарешті, період розвитку життєвого циклу технологічного укладу більш тривалий, ніж звичайний середньостроковий економічний цикл і займає декілька десятиліть. Відтак, відповідно до специфіки технологічного оновлення на кожній з цих фаз, державна стабілізаційна політика повинна, на наш погляд, мати і відповідні важелі регулювання.

Тому в перехідний період жодний набір заходів «класичних» видів стабілізаційного регулювання не буде сприяти структурній перебудові економіки і її виходу з кризового становища у новій якості. Оскільки тільки інновація стимулює зростання продуктивності капіталу, то тільки економічна політика, спрямована на підвищення мотивації економічних суб'єктів до інноваційного оновлення технологічної бази своєї діяльності, відповідатиме вирішенню завдання формування нової технологічної структури національної економіки. Потоки інвестиційних ресурсів, які спрямовуються (у тому числі «завдяки» помилковій державній політиці) у старі технологічні уклади без попереднього розкриття інноваційних «точок» економічного зростання, тільки від-

термінують розвиток глибокої кризи національної економічної системи.

У цьому випадку розгортається «порочне коло» інфляції витрат, що тільки посилює негативні тенденції в соціально-економічній сфері. Стимулювання розвитку традиційних укладів підвищує попит на ресурси, необхідні для їх відтворення, а, отже, і зумовлює зростання цін на дані ресурси. А разом з уже згадуваною нами об'єктивною проблемою загострення дефіциту ресурсів (у перше чергу, фінансових) на етапі змін технологічних укладів, то потенційні ресурсні можливості для швидких темпів розвитку нових технологій зводяться до мінімуму.

Це «порочне коло» можливо розв'язати тільки через політику стимулювання нових «ключових точок» економічного зростання, інноваційний характер вкладання економічних ресурсів. Логіка у цьому випадку наступна – новий технологічний уклад стимулює попит на нові економічні ресурси (у тому числі – і це найважливіше, на інтелектуальні), відповідно не таким ажіотажним буде попит на ресурси «старого» типу і, як результат, інфляція витрат не буде мати свого об'єктивного підґрунтя.

Стимулююча політика, спрямована на активізацію «точок» економічного зростання, може у значній мірі посприяти появі інноваційної ніші та базисної інновації. Остання закладає підґрунтя для розвитку нового сектору економіки і через механізм кластеру нововведень розконсервовує інноваційний потенціал національної економічної системи в цілому, оскільки в ринковій економіці прискорене розповсюдження нововведень викликає ще більш помітний підйом або спад в комплексі інвестиційних галузей. Збільшення інвестицій призводить до скорочення безробіття і підвищенню доходів в інвестиційній сфері. Відповідно підвищується споживчий попит, зростають рівні діючого виробництва і інвестиційної діяльності в суміжних галузях. Це зумовлює нове підвищення інвестиційної активності. Вплив підйому наростає лавиноподібно, у вигляді ланцюгової реакції охоплює все нові і нові сфери та галузі виробництва. Аналогічним чином мультиплікуються і розповсюджуються на всю економіку проти-

лежні явища, що викликають її спад.

Разом із зміною технологічного укладу відбувається і зміна провідних секторів економіки, базисних галузей, що, в свою чергу, змінює напрями потоків ресурсів і капіталів. Нарешті, загальне підвищення ефективності вкладення капіталу, як відображення нової технологічної основи економічного розвитку, формує умови для довгострокового економічного зростання в масштабах всієї економіки. Як показує світова практика на даному етапі розвитку національної економічної системи особливо потрібна корекція траєкторії росту за рахунок відповідних заходів державного регулювання задля спрямування його на шлях, який відповідає передовим досягненням НТП.

В Україні, на жаль, простежується стійка тенденція ігнорування необхідності «нетрадиційної» стабілізаційної політики в період технологічних змін. Яскравим підтвердженням цього висновку є ситуація з технологічними парками, вільними економічними зонами та територіями пріоритетного розвитку в нашій країні. За своїм потенціальним змістом подібні структури є дуже прогресивними утвореннями, оскільки, як показує практика розвинутих країн, вони можуть стимулювати інноваційний технологічний розвиток національних економік. Проте, у вітчизняній економічній системі у переважній більшості такі структури створювалися на базі традиційних технологічних укладів, відволікаючи тим самим значні ресурси (у тому числі бюджетні) від можливості їх вкладання у новий технологічний сектор. Зважаючи на це, ми цілком погоджуємося із пропозицією Л. Федулової, що надалі «у бюджетному процесі повинні розглядатися лише ті види економічної діяльності, що потребують державної підтримки, які належать до IV, V та VI рівнів технологічного укладу. При цьому форма та механізм підтримки повинні визначатися окремо залежно від специфіки розробок та очікуваних результатів інновацій» [12, с.23].

У цьому відношенні не тільки чисто теоретичним є питання щодо характеру тих методів впливу, за рахунок яких держава може стимулювати технологічні зміни. Іншими словами, які – загальні чи селективні (вибіркові) методи повинні стати стрижнем

активної технологічної політики держави, спрямованої, з одного боку, на ініціювання та суттєву підтримку окремих напрямів реформування технологічної структури суспільства та, з іншого – на стимулювання ринкових механізмів сприяння інноваційній активності господарюючих суб'єктів?

Відповідь на дане питання, на перший погляд, очевидна, оскільки особливістю та перевагою саме селективних методів є можливість вибіркової підтримки пріоритетних напрямів технологічного оновлення національної економіки. Саме селективні методи спрямовані на пряму підтримку окремих підприємств та галузей вітчизняної економіки, які будуть реалізовувати дані напрями і через механізми, наприклад, цільових державних замовлень або бюджетного фінансування отримувати порівняно більші можливості для інноваційного інвестування та створення принципово нової продукції (послуг, технологій).

Проте, не слід забувати і про явні недоліки застосування селективних методів у системі державного регулювання економіки. По-перше, у своїй переважній більшості дані методи мають адміністративний і дещо директивний (часто відверто антиринковий) характер. Відтак широке їх застосування може деформувати механізми саморегулювання економічних процесів і, отже, спотворити ті сигнали, які надаються економічним суб'єктам (насамперед, через ціни) щодо кон'юнктури на відповідних ринках товарів та економічних ресурсів. Зважаючи на те, що негнучкість цін та обтяжливе адміністрування господарської практики насамперед відбиваються на обсягах та напрямках інвестування з боку економічних суб'єктів, то тоді в умовах надмірного застосування селективних методів адміністративного характеру мета стимулювання інноваційної активності не буде досягнута.

По-друге (і, на наш погляд – це головний недолік), застосування селективних методів значно розширює можливість більш широкого використання механізму присвоєння ренти та перерозподілу ВВП в інтересах певних політичних груп. У цьому випадку перевагами селективних механізмів (наприклад, пільгового оподаткування або державного субсидування) користуються ті

підприємства, які підтримуються лобістськими групами, що мають певний вплив на органи державної влади. Окрім того, за можливість подібного отримання ренти і перерозподілу ВВП на свою користь постійно ведеться політична боротьба (із всіма суспільними та економічними втратами внаслідок цього) між тими, хто сьогодні перебуває при владі та тими, які до неї прагнуть.

Третім недоліком селективних методів державного регулювання економіки є потенційно високий ступінь ризику їх впровадження в господарську практику. Подібний висновок базується насамперед на зробленому раніше акценті щодо адміністративного характеру даних методів та можливості спотворення внаслідок цього дії механізмів саморегулювання. З огляду на це, успішність реалізації селективних методів багато у чому залежить від повноти інформації про поточну економічну ситуацію, точності і наукової виваженості прогнозу її майбутнього, а також правильності оцінки можливої поведінки господарюючих суб'єктів у відповідь на застосування регулюючих заходів. Зрозуміло, зважаючи на специфіку економічних законів, досягти цього дуже важко, тому потенційно існує небезпека отримання зовсім не тих результатів від впровадження даних методів, ніж на які сподівалися їх розробники.

Загальні методи державного регулювання економіки також мають як свої переваги, так і недоліки. Головним недоліком даних методів є, на наш погляд, наявність лагового ефекту від їх впровадження, тобто існування деякого часового інтервалу між періодом застосування певного інструменту та періодом, коли внаслідок цього будуть досягнуті поставлені цілі економічної політики держави. Тобто, зважаючи на предмет даного дослідження, не слід сподіватися, що застосування загальних методів регулювання економічних процесів приведе до дуже швидких змін технологічної структури національної економіки та масового підвищення інноваційної активності її господарюючих суб'єктів. Також, зрозуміло, що як і всі економічні інструменти дані методи є ризиковими, проте, за інших рівних умов, ступінь їх ризику менший, ніж у селективних.

Разом з тим, на відміну від селектив-

них методів, загальні регулюючі заходи не носять вибіркового характеру, що, безумовно, є їх беззаперечною перевагою. На наше переконання, загальність, рівність та прозорість регулюючих заходів для умов України є особливо важливими моментами успішності економічної політики держави, у тому числі і в технологічній сфері. Як уже неодноразово підкреслювалося, сьогодні існуючі умови ведення бізнесу стимулюють підприємців не до інноваційної, а до ренто орієнтованої діяльності, до пошуку шляхів отримання привілеїв та лобіювання своїх інтересів в органах державної влади, участі у корупційних схемах тощо. Відтак, зруйнування подібних механізмів отримання прибутку та перерозподілу ВВП країни є найважливішою поточною метою економічної політики України і, отже, визначає необхідність пріоритетного застосування саме загальних методів в системі державного регулювання технологічної структури національної економіки.

Окрім того, опора на, насамперед, загальні методи регулювання економічних процесів в рамках державної політики стимулювання технологічних зрушень пояснюється і необхідністю якісного реформування ринкового середовища України у цілому. Створення рівних умов для конкуренції і доступу до економічних ресурсів, цивілізованість та прозорість загальних «правил гри» в інноваційно-інвестиційній сфері, передбачуваність економічної політики держави тощо – необхідні та достатні умови перетворення макроекономічного середовища національної економіки України на таке, яке не тільки сприяє інноваційній діяльності господарюючих суб'єктів, але й «змушує» їх постійно нею займатися.

З іншого боку, повністю без селективних методів обійтися неможливо, оскільки саме їх застосування здатне більш швидко реалізувати ті напрями науково-технічного розвитку, які найбільше відповідають інтересам суспільства та можуть забезпечити технологічне лідерство країни у міжнародній економіці. Окрім цього, селективні методи державного регулювання традиційно сприяють розвитку тих секторів науки та економіки, які не мають можливості забезпечити швидку фінансову віддачу від вкла-

дених у них коштів (наприклад, фундаментальної науки або сфери охорони здоров'я), але існування яких необхідне для нормальної життєдіяльності людини і суспільства та підтримки технологічного розвитку країни у майбутньому.

Зважаючи на це, стимулювання технологічного оновлення національної економіки повинно спиратися на синтез загальних та селективних методів із пріоритетом на застосування загальних механізмів державного регулювання економічних процесів. Тому, наприклад, у випадку прийняття рішення про необхідність введення пільг (на наш погляд, у вигляді пільгового оподаткування доходів) для стимулювання інноваційного вкладання підприємствами власних та запозичених ресурсів, то дана норма повинна носити загальний характер.

Щодо питомої ваги селективних заходів (у вигляді, насамперед, цільового бюджетного фінансування та державних інвестицій), то їх масштаби будуть залежити від кількості тих пріоритетних напрямів технологічного розвитку (точок економічного зростання), які підтримуються суспільством.

Подібний висновок про кількісне співвідношення загальних та селективних методів державного регулювання підтверджується висновками представників так званої «еволюційної теорії економічної політики» (див. напр. [13]). Зміст даної теорії зводиться до висновку про необхідність застосування на різних етапах розвитку національної економіки різних механізмів економічної політики. Еволюційна теорія економічної політики виділяє наступні етапи розвитку та модернізації економіки:

1) стадія імпортозаміщення (початкова стадія модернізації), на якій основним завданням держави є перебудова внутрішнього виробництва. Реалізація даного завдання передбачає пряму підтримку базових галузей та застосування високих зовнішньоторговельних тарифів. Для підтримки конкурентноздатності вітчизняного бізнесу на світовому ринку держава стимулює запозичення відповідних технологій. На цій стадії питома вага селективних методів є досить значною;

2) стадія ініціації експортно-орієнтованого зростання, де держава створює умови для виходу вітчизняних товаро-

виробників на зовнішні ринки. Для цього активно використовуються загальні та селективні методи в рамках економічної політики, спрямованої на обмеження імпорту та стимулювання експорту;

3) стадія стимулювання прискореного розвитку, для якої є характерним обмеження прямого втручання держави в економічні процеси, посилення ролі загальних методів регулювання економіки і створення умов для залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій;

4) стадія розвинутого ринку. На ній роль селективних інструментів зводиться до мінімуму, а активність державного втручання в ринкові механізми визначається відповідними етапами економічного циклу.

На нашу думку, незважаючи на наявність в рамках даної теорії деякої дещо надмірної лінійної залежності між умовами внутрішнього розвитку національної економіки та зовнішнім світом, все ж таки з основними її висновками необхідно погодитися. Досвід країн, які успішно здійснили модернізацію своїх економік у минулому та теперішньому столітті (Китай, «східно азіатські тигри» тощо), свідчить про існування тісного взаємозв'язку між, з однієї сторони, стадій розвитку національної економіки та, з іншої, характером застосовуваних на них інструментів державного регулювання економіки. Тому, зважаючи на всі передумови знаходження України на початку третьої стадії своєї модернізації – стадії стимулювання прискореного розвитку, є всі підстави стверджувати про необхідність застосування у якості пріоритетних саме загальних методів впливу держави на соціально-економічні процеси.

Досвід США, використаний у різних формах і з різним ступенем інтенсивності країнами Західної Європи і Японією, переконливо доводить, що найбільш глибокі зміни у структурі економіки, виникнення нових галузей економіки пов'язані з програмно-цільовими методами фінансування НДДКР та держаними замовленнями на інноваційну продукцію. Завдяки цим методам можливості впливу держави на науково-технічний прогрес є більш відчутним, ніж при використанні адміністративних методів регулювання, податкових, кредитних та ін-

ших фінансових важелів.

Тому даний досвід повинен бути використаний і у вітчизняній економічній практиці. Такий варіант економічної політики найбільш відповідає вимогам сучасного етапу розвитку національної економіки і впливає із необхідності управління інституціональними та технологічними змінами шляхом керованого впливу на економічні структури.

Одночасно, виникає питання щодо можливих джерел подібного фінансування. Необхідно зауважити, що на сьогодні безперечним фактом є досить обмежений потенціал держави як основного інвестора, тому що загальна макроекономічна ситуація в Україні зумовлює досить незначні бюджетні можливості держави брати участь у широкомасштабних інвестиційних проектах. Тому, одним з найбільш важливих завдань державної інвестиційної політики є стимулювання приватних інвесторів вкладати свої кошти в розвиток вітчизняної економіки.

Як показує практика найбільш привабливою формою залучення фінансових ресурсів для національної економіки є прямі інвестиції, бо, на відміну від запозичення, вони не лягають додатковим тягарем на внутрішній чи зовнішній борг держави. Проте в Україні на сьогодні ще не створені сприятливі умови для прямого інвестування у вітчизняну економіку. Більш того, і в найближчій перспективі не слід очікувати значного збільшення пропонування інвестиційних ресурсів з боку вітчизняних підприємств і, особливо, домашніх господарств. Це зумовлене тим, що в Україні немає реальних підстав для суттєвого збільшення в найближчій перспективі доходів населення та більшості підприємств – основних суб'єктів заощаджень та інвестицій.

Найбільш привабливими та ймовірними джерелами необхідних фінансових потоків за цих умов можуть бути іноземні прямі інвестиції. Така форма інвестування має ряд суттєвих переваг порівняно з іншими. По-перше, прямі іноземні інвестиції можуть забезпечувати трансферт технологій, ноу-хау, передових методів управління та маркетингу. По-друге, вони можуть сприяти найбільш ефективній інтеграції національної економіки у світову завдяки зростаючим

зовнішнім контактам різноманітному виробничому та науково-технічному співробітництву. Тому держава повинна забезпечувати привабливі умови для залучення іноземних інвестицій. У цьому контексті можна виділити ряд факторів, які або будуть зумовлювати реальні надходження іноземних прямих інвестицій або перешкоджатимуть їм. Серед них:

- загальні умови нагромадження та оподаткування, регулювання експорту та імпорту, характер банківської системи, механізм валютного регулювання;

- характер національного законодавства в цілому та спеціального законодавства, що визначає діяльність іноземних інвесторів;

- загальна економічна та політична стабільність, розвинута культура підприємництва, державного управління тощо.

Як показує практика усіх країн, у тому числі з трансформаційною економікою, як правило, особливу увагу іноземні інвестори звертають на останній факт. Це пояснюється тим, що навіть при пільгових умовах вкладення капіталу потенційна прибутковість від подібних вкладень перекривається політичним та комерційним ризиком, пов'язаним із загальною внутрішньополітичною та економічною нестабільністю, відсутністю нормального доступу до інформації, високим ступенем бюрократизму та корумпованості.

Тому, поліпшення інвестиційного клімату в Україні багато в чому буде визначатися змістом та характером дій державних органів влади, спрямованих на реальну боротьбу з корупцією, подальшим реформуванням адміністративної системи задля зменшення бюрократичного впливу на економічні процеси, успішністю проведення загальноекономічних реформ, формуванням на всіх рівнях вітчизняної економічної системи умов довготермінової стійкої соціально-економічної стабільності.

Висновки. У сучасних умовах для збереження конкурентоспроможності національної економіки на світових ринках в Україні потрібно досить швидко формувати умови відносно технологічної однорідності. Виходячи з того, що базою для розповсюдження певного технологічного укладу є машинобудування, зокрема авіабудування,

то саме стимулювання ресурсозберігаючих технологій в цю сферу, а через неї впровадження і в інші галузі національної економіки є пріоритетним на найближчу перспективу.

По-друге, для формування адекватного сучасним вимогам відносно однорідного технологічного простору необхідний внутрішній ресурсний потенціал реструктуризації та модернізації економіки. В найбільш широкому контексті реалізація цього завдання передбачає створення та підтримку основних умов саморегулювання економічних процесів, насамперед конкуренції та свободи підприємницької діяльності.

По-третє, для стимулювання позитивних зрушень в технологічній сфері держава повинна значно збільшити свої витрати на покращення структури трудових ресурсів країни, зосередивши їх, насамперед, на вирішенні проблем підвищення якості підготовки та перепідготовки майбутніх спеціалістів.

Література.

1. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: монографія [О. І. Амоша, В. П. Антонюк, А. І. Землякін та ін.] НАН України, Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2007. – 328 с.
2. Інноваційна стратегія Українських реформ [Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П.]. – К.: Знання України, 2002. – 336 с.
3. Осецький В. Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики: монографія / В. Л. Осецький. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 412 с.
4. Чухно А. А. Твори: у 3 т. / А. А. Чухно // НАН України, Київ. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Наук.-дослід. фін. ін-т при М-ві фін. України. – К., 2006. – Т.2: Інформаційна постіндустріальна економіка:

теорія і практика. – 2006 – 512 с.

5. Андрушків Б. Інноваційно-логістичні шляхи вирішення актуальних проблем функціонування вітчизняного авіабудування / Б. Андрушків, В. Паляниця, Н. Кирич // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2010. – Випуск 1 (3). – С. 10–17.

6. Власенко Г. О. Авіабудування і галузь авіаперевезень / Г. О. Власенко // Економічний простір, 2010. – №44/2. – С. 66–73.

7. Геєць І. О. Дослідження проблеми використання виробничої потужності авіабудівними підприємствами України / І. О. Геєць // Проблеми системного підходу в економіці: Зб. наук. праць. – К.: НАУ, 2011. – Вип. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/texts.html>

8. Прохорова В. В. Системна криза авіабудівної галузі України та фактори, що її обумовлюють / В. В. Прохорова // Вестник Национального технического университета «ХПИ»: сб. науч. тр. / Нац. техн. ун-т «Харьк. политехн. ин-т». – Х.: НТУ «ХПИ», 2010. – 205 с. – С. 27–33.

9. Горбачова О. М. Аналіз ефективності діяльності підприємств авіабудівної галузі України на сучасному етапі / О. М. Горбачова, В. М. Ковтуненко // Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 4, 2015. – С. 427–430.

10. А. Рябоконт. Планы правительства по корпоратизации и улучшению госфинансирования предприятий авиационной отрасли [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2527:perspektivi-aviatsijnoji-promislovesti-ukrajini&catid=8&Itemid=350. – Загл. с экрана.

11. Poplavska Z. V. Economic problems of aircraft equipment recovery / Z. V. Poplavska, A. O. Kalynovskyy // Econtechmod – an International Quarterly Journal. – 2016. – Vol. 05, No. 1. – P. 89–96.

12. Федулова Л. І. Технологічна структура економіки України / Л. І. Федулова // Економіст, 2008. – №5. – С. 28–33.

13. Полтерович В. М. Элементы теории реформ / В. М. Полтерович. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. – 447 с.

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ АВИАСТРОЕНИЯ УКРАИНЫ КАК МЕХАНИЗМ СТИМУЛИРОВАНИЯ ТОЧЕК ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Ю. И. Пилипенко, д. э. н., профессор, ГВУЗ «Национальный горный университет»

В статье рассмотрено современное состояние и перспективы авиастроения Украины, проанализированы противоречия функционирования этой отрасли на пути ее инновационного развития. В контексте анализа теории точек экономического роста обоснована необходимость взаимосвязанных структурных изменений в авиастроении и других отраслях промышленности страны на основе качественных технологических сдвигов. Предложены методы стимулирующей структурной политики, направленной на усиление конкурентных позиций отечественной экономики в глобальном мировом хозяйстве.

Ключевые слова: авиастроение, инновационное развитие, теория точек экономического роста, структурная политика, структурные изменения, технологические изменения.

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S AIRCRAFT INDUSTRY
AS A MECHANISM OF STRENGTHENING THE POINTS OF ECONOMIC GROWTH OF
THE NATIONAL ECONOMY

Yu. I. Pylypenko, D.E., Prof., SHEI «National Mining University»

The current state and prospects of Ukraine's aircraft industry are considered. The contradictions in the functioning of this industry on the way of its innovative development are analyzed. The necessity of interconnected structural changes in aircraft industry and other branches of industry of the country is grounded on the basis of qualitative technological changes in the context of analysing the theory of points of economic growth. Methods of stimulating structural policy, aimed at strengthening the competitive position of the domestic economy in the global world economy are proposed.

Keywords: aviation engineering, innovative development, theory of points of economic growth, structural policy, structural changes, technological changes.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Задосю А. О.

Надійшла до редакції 12.04.17 р.